

ВДОСКОНАЛЕННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО БАЗИСУ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗВО

IMPROVING THE CATEGORICAL BASIS FOR STUDYING A HEI ECONOMIC SECURITY

У статті здійснено аналіз соціальних та економічних функцій ЗВО. Зроблено висновок про те, що в рамках екосеседу під час здійснення досліджень на макроекономічному рівні заклади вищої освіти доцільно розглядати як соціальні інституції, які безпосередньо впливають на рівень економічної безпеки системи вищої освіти та держави у цілому. За умови дослідження економічної безпеки на рівні окремих ЗВО вони мають розглядатися передусім як суб'єкти економіки. Необхідність забезпечення економічної безпеки вітчизняних ЗВО в сучасних складних умовах зумовлює доцільність уточнення та конкретизації основних категорій «екосеседу» з урахуванням специфіки діяльності ЗВО як суб'єкта економіки та соціальної інституції. З огляду на зазначене, наведено результати теоретичного дослідження поняття економічної безпеки ЗВО, на основі якого запропоновано власне визначення економічної безпеки закладів вищої освіти. Проаналізовано наукові підходи до трактування й уточнено визначення категорій «ризик», «загроза», «небезпека» в контексті забезпечення економічної безпеки закладів вищої освіти.

Ключові слова: заклад вищої освіти, екосесед, економічна безпека ЗВО, ризик, загроза, небезпека.

В статтє осуществлен анализ социальных и экономических функций вузов. Сделан вывод

о том, что в рамках экосеседу при проведении исследований на макроэкономическом уровне высшие учебные заведения целесообразно рассматривать как социальные институты, которые непосредственно влияют на уровень экономической безопасности системы высшего образования и государства в целом. При исследовании экономической безопасности на уровне отдельных вузов они должны рассматриваться прежде всего как субъекты экономики. Необходимость обеспечения экономической безопасности отечественных вузов в современных сложных условиях обуславливает целесообразность уточнения и конкретизации основных категорий «экосеседу» с учетом специфики деятельности вуза как субъекта экономики и социальной институции. Учитывая указанное, приведены результаты теоретического исследования понятия экономической безопасности вуза, на основе которого предложено собственное определение экономической безопасности высших учебных заведений. Проанализированы научные подходы к трактовке и даны уточнения определений категорий «риск», «угроза», «опасность» в контексте обеспечения экономической безопасности высших учебных заведений.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, экосесед, экономическая безопасность вуза, риск, угроза, опасность.

УДК 338.378:33.01

Цимбаленко Н.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів
та фінансово-економічної безпеки
Київський національний університет
технологій та дизайну

In modern conditions, higher education significantly affects the level of welfare of society and the individual citizen, the possibility of scientific-innovative development and increase the state competitiveness. The long-term socio-economic crisis, the strengthening of the European integration and globalization processes determine the special importance of the task of ensuring the economic security of the HEIs and the education system as a whole, which requires the improvement of the corresponding categorical basis. The article analyzes the social and economic functions of a HEI. It was concluded that in the context of economic security of the education discussion, when conducting research at the macroeconomic level, higher education institutions should be considered as social institutions that directly affect the level of economic security of the higher education system and the state as a whole. In the study of economic security at the level of individual HEI they should be considered primarily as economic actors. In addition, the results of a theoretical study of the concept of economic security of a HEI are given. On its basis, taking into account the specifics of the education services market and the activity of a HEI, own definition of the economic security of higher education institutions is proposed. The need to ensure the economic security of the domestic HEIs in today's difficult conditions makes it expedient to clarify and concretize the main categories of "economic security of education", taking into account the specifics of a HEI as a subject of the economy and social institution. Considering the specified information, scientific approaches to interpretation are analyzed and the definition of the categories "risk", "threat", "danger" is clarified in the context of ensuring the economic security of higher educational institutions. Further development of the theoretical foundations of the study of ensuring HEIs economic security will help a HEI leadership to realize the risk of activities in the education services market, provide an opportunity to identify and analyze existing threats and adapt activities to the factors that create them.

Key words: higher education institution, economic security of education discussion, HEI economic security, risk, threat, danger

Постановка проблеми. В умовах зростання відкритості національної економіки та посилення інтеграційних і глобалізаційних процесів зростає ймовірність виникнення нових та загострення існуючих ризиків і загроз, пов'язаних із поширенням кризових явищ як на рівні економіки у цілому, так і в окремих її секторах. Наслідки фінансово-економічної та соціально-політичної криз в Україні призводять до необхідності протидіяти численним загрозам на всіх рівнях управління для збереження економічної самостійності, забезпечення соціальних гарантій, збереження та підвищення рівня людського капіталу, сприяння сталому розвитку.

Вища освіта – одна з найбільш важливих соціально-економічних систем, що відіграє важливу роль у побудові фундаментальних основ суспільства, його соціально-політичної та економічної організації [1, с. 154]. В умовах глобалізації освіта значною мірою визначає рівень добробуту суспільства та окремого громадянина, можливість становлення економіки знань, інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності держави [2, с. 3]. З огляду на зазначене, особливо важливим завданням на сучасному етапі соціально-економічного розвитку є забезпечення економічної безпеки ЗВО та системи освіти у цілому,

що вимагає вдосконалення відповідного категоріального базису.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням забезпечення економічної безпеки на рівні окремих ЗВО присвячено праці: І.М. Кондрата, який у контексті дослідження економічної безпеки виробництва освітніх послуг та його інституціонального забезпечення розглянув питання забезпечення фінансової стійкості ЗВО [3]; В.М. Пугача [4], який під час дослідження економічної безпеки ЗВО особливу увагу приділив питанню забезпечення та оцінювання якості освіти, а проблеми фінансування ЗВО та корупції дослідив як суттєві загрози якості освіти, а отже, й економічній безпеці ЗВО; Н.К. Алімової [5], яка серед основних загроз економічній безпеці закладів освіти виділила проблеми їх фінансування та «тіньові гроші», запропонувала використання фандрайзингових технологій як інструмента підвищення рівня економічної безпеки в загальноосвітніх закладах; Г.Д. Тюленева, який запропонував принципів основи посилення економічної безпеки ЗВО [6], та ін.

З огляду на необхідність забезпечення економічної безпеки ЗВО як однієї із суспільно важливих соціально-економічних систем, науковцями Г.В. Козаченко та Г.Д. Тюленевим запропоновано термін «екосесед», під яким розуміють новий напрям у сфері наукових досліджень економічної безпеки – економічної безпеки освіти [7, с. 108]. Науковці відзначають принципову відмінність підходів до дослідження економічної безпеки ЗВО як «економічної корпорації» та як суспільно важливої соціально-економічної системи, безпека якої є елементом системи національної безпеки. Погоджуючись з Г.В. Козаченко та Г.Д. Тюленевим, що в межах екосеседи ЗВО має розглядатися передусім як суспільна інституція, зауважимо, що такий підхід є доцільним під час забезпечення економічної безпеки вищої освіти на макроекономічному рівні. Водночас сучасні складні соціально-економічні умови діяльності вітчизняних ЗВО зумовлюють, на думку автора, доцільність дослідження питань забезпечення їх економічної безпеки на мікроекономічному рівні саме виходячи з того, що ЗВО є економічним суб'єктом, не нівелюючи при цьому суспільної значимості вищої освіти.

З огляду на зазначене, потребує уточнення категорія економічної безпеки ЗВО, а також категорії «ризик», «загроза», «небезпека» на основі аналізу сучасних умов та особливостей діяльності закладів вищої освіти як соціальних інституцій та суб'єктів економіки.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення визначення категорії «економічна безпека ЗВО» з урахуванням соціальної та економічної ролей ЗВО, а також конкретизація категорій «ризик», «загроза» і «небезпека» в контексті дослідження економічної безпеки ЗВО на основі аналізу чинників та умов їхньої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Традиційно місією ЗВО в Україні вважається задоволення потреб фізичних та юридичних осіб в освітніх послугах і наукових дослідженнях на основі створення та реалізації інтелектуальної продукції [8, с. 64]. У Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що поєднання освіти з наукою та виробництвом має на меті підготовку конкурентоспроможного людського капіталу для забезпечення інноваційного високотехнологічного розвитку країни, самореалізації особистості, потреб суспільства та ринку праці [9].

Таким чином, ЗВО як соціальна інституція є центром створення, акумулювання, обміну та розповсюдження інтелектуального капіталу, а також суб'єктом формування людського капіталу. Безумовно, розвиток інтелектуального та людського капіталів має суттєве суспільне значення, оскільки забезпечує інноваційність, науковість, технологічність, економічну ефективність та соціальну результативність розвитку суспільства, що в умовах євроінтеграції та глобалізації є необхідними для забезпечення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені.

Отже, задоволення потреб суспільства в освітніх послугах і результатах наукових досліджень є місією ЗВО, що відображає специфіку діяльності закладів вищої освіти як соціальних інституцій.

Водночас у сучасних умовах заклади вищої освіти функціонують як економічні суб'єкти, які взаємодіють з іншими суб'єктами (державою, суспільними та громадськими організаціями, окремими громадянами та бізнес-структурами) для обміну ресурсами, товарами і послугами за принципами платності та вільної конкуренції.

Основним ринком діяльності ЗВО є ринок інтелектуальної продукції, взаємовідносини на якому повинні будуватися за принципом максимізації прибутку [10, с. 2–3]. Таким чином, освітні послуги та результати наукових досліджень є товаром, реалізація якого на ринку інтелектуальної продукції формує основну частину фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення господарської діяльності ЗВО. Пропозиція освітніх послуг та іншої інтелектуальної продукції формується сукупністю закладів вищої освіти та дослідницьких інститутів, які в умовах ринку є конкурентами. З огляду на це, ефективність діяльності та рівень економічної безпеки ЗВО значною мірою визначаються рівнем їхньої конкурентоспроможності, тобто можливістю задоволення платоспроможного попиту на освітні послуги та результати наукових досліджень, який формується на основі потреб абітурієнтів, юридичних осіб і суспільства.

У цілому вітчизняні ЗВО функціонують на національному та міжнародному ринках освітніх послуг як самостійні економічні суб'єкти, що зумовлює визначну роль рівня конкурентоспроможності під

час забезпечення їхньої економічної безпеки та відсутність суттєвих відмінностей під час трактування категорій «економічна безпека ЗВО» та «економічна безпека підприємства» вітчизняними та зарубіжними науковцями.

Так, більшість науковців під час дослідження економічної безпеки ЗВО зазначає, що її забезпечення передбачає захищеність ЗВО, у тому числі від внутрішніх та зовнішніх загроз [5; 8, с. 64]. Зокрема, С.Р. Демідов економічну безпеку ЗВО визначає як економічну захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз і впливу негативних чинників, що забезпечує конкурентоспроможність ЗВО в перспективі [11]. С.Д. Резнік зазначає, що економічна безпека закладу вищої освіти – це елемент загальної системи захисту, а саме заходи, спрямовані на захист від економічних ризиків та загроз [12, с. 43].

Суттєвою характеристикою економічної безпеки закладів вищої освіти, відповідно до [5], є також наявність (достатність) ресурсів. Економічна безпека ЗВО – це «...якісна характеристика ЗВО як окремого умовно самостійного суб'єкта, що виконує сукупність явних та прихованих завдань, визначає його здатність продовжувати свою діяльність з урахуванням забезпечення необхідними ресурсами та дотримання визначених інтересів протягом прогнозованого тривалого періоду часу» [13].

У цілому вивчення наукової літератури щодо сутності понять економічної безпеки підприємства й економічної безпеки ЗВО, а також дослідження специфіки ринку освітніх послуг та діяльності закладів вищої освіти стали основою для формування авторського визначення поняття «економічна безпека ЗВО» в такій редакції: економічна безпека закладу вищої освіти – це стан ЗВО, який характеризується раціональним використанням та розвитком його економічного потенціалу; забезпеченням конкурентоспроможності на основі гармонізації інтересів ЗВО з інтересами зацікавлених осіб; захищеністю від негативних впливів чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, а також умінням використовувати наявні можливості.

Дійсно, забезпечення економічної безпеки ЗВО в умовах трансформації соціально-економічної системи України, євроінтеграції і глобалізації вимагає, перш за все, наявності та раціонального використання його економічного потенціалу як передумови здійснення будь-якої економічної діяльності. Фінансове забезпечення діяльності ЗВО, що функціонує на ринку освітніх послуг як самостійний суб'єкт, потребує забезпечення його конкурентоспроможності, тобто наявності стійкого платоспроможного попиту на освітні послуги і результати наукових досліджень ЗВО. З огляду на наявність певних протиріч між соціальними та економічними цілями діяльності ЗВО, забезпечення його конкурентоспроможності має здійсню-

ватися з урахуванням інтересів усіх зацікавлених осіб, основними з яких є: держава, колектив ЗВО, студенти (абітурієнти), бізнес-структури (роботодавці). І, нарешті, захищеність ЗВО від негативних впливів чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, як наявних, так і потенційних, та вміння використовувати можливості є характеристиками, які, на думку автора, забезпечують економічну безпеку ЗВО з достатніми рівнями економічного потенціалу і конкурентоспроможності.

Слід зазначити, що негативний вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовища характеризується наявністю ризиків, загроз, небезпек. Аналіз наукових праць дав змогу зробити висновок про відсутність єдиного підходу до трактування поняття ризику. При цьому більшість науковців, характеризуючи дану категорію, відзначає, що ризик відображає можливість (імовірність) виникнення додаткових утрат (збитків, негативних наслідків, додаткових витрат, недоотримання доходів, втрати прибутку, зниження платоспроможності, виникнення несприятливої ситуації) [8, с. 18; 14, с. 22–23; 15, с. 18; 16, с. 539]. Можливість отримання додаткових прибутку, доходів, вигоди чи інших позитивних наслідків як однієї з характеристик ризику розглядається науковцями значно рідше [9, с. 18].

Окремі науковці пов'язують ризик з об'єктивними обставинами, тобто невизначеністю (непередбачуваністю, випадковістю) змін внутрішнього середовища, а також з діями суб'єктів економічних відносин та інших подій чи явищ [17, с. 192]. Водночас невизначеність як характеристика ризику може бути суто суб'єктивною, а саме непередбачуваним результатом ухвалених рішень [14, с. 22–23]. Окрім того, важливою, на нашу думку, характеристикою ризику як економічної категорії є те, що ризик може призвести до відхилення від запланованих результатів (параметрів) чи прогнозованих варіантів, як зазначається у працях [9, с. 18; 14, с. 22–23].

Таким чином, аналіз підходів науковців до визначення категорії ризику дає змогу виокремити такі його важливі характеристики: можливість виникнення додаткових витрат; невизначеність наслідків впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників діяльності суб'єкта економіки; ймовірність відхилення показників діяльності від запланованих (прогнозованих), недосягнення мети.

Окрім того, у контексті дослідження економічної безпеки ЗВО в умовах євроінтеграції та глобалізації можливість отримання додаткових вигід також є важливою характеристикою ризику з огляду на неоднозначність впливу окремих наслідків зазначених процесів на стан економічної безпеки окремих ЗВО. У сучасних умовах якість аналізу ризиків, оптимальність прийнятих управлінських рішень та ефективність відповідних дій і заходів

ЗВО визначають можливість адекватного управління ризиками, результатами якого можуть стати як нейтралізація чи мінімізація негативних наслідків, так і отримання додаткових вигід у результаті використання наявних можливостей.

Близькими до ризику є категорії «загроза» та «небезпека». Так, результатом впливу загроз на діяльність економічних суб'єктів є збитки, шкода, втрати [9, с. 18; 18, с. 27; 19, с. 30], які, врешті-решт, призводять до небажаних змін у діяльності суб'єкта економіки (порушення стійкості та розвитку, нормального функціонування, нормального фінансово-економічного стану, реалізації інтересів) і навіть припинення його діяльності [16, т. 3, с. 95; 18, с. 27; 19, с. 26].

Загрози діють лише на роботу окремих ланок економічних суб'єктів, несуттєво впливаючи на їхню діяльність у цілому. Неefективна протидія загрозам призводить до зростання їх кількості та переростання у негативний процес, який призводить до погіршення результатів діяльності [10, с. 30]. На даному етапі система втрачає здатність до саморегулювання, що зумовлює необхідність антикризового управління [19, с. 31].

Неоднозначно у працях науковців висвітлюється співвідношення категорій «загроза» і «небезпека». Так, у праці [20] загроза визначається як найбільш конкретна та безпосередня форма безпеки або сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку. Близьким до попереднього є визначення загроз як наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку [21]. Водночас загроза може бути також визначена як «...наслідок безпеки у вигляді об'єктивного чинника потенційно негативної дії» [17, с. 192]. При цьому поняття безпеки в науковій літературі визначається як «можливість якогось лиха, нещастя, якоїсь катастрофи, шкоди і т. ін.» [16, т. 5, с. 246]. Однак частіше безпека трактується як «об'єктивна» реальність, можливість [17, с. 192; 18, с. 27].

У цілому аналіз наукової літератури став основою для формування власного бачення щодо сутності категорій «ризик», «загроза» та «небезпека». У контексті дослідження економічної безпеки ЗВО під ризиком пропонується розуміти: невизначеність наслідків (позитивних і негативних) дії об'єктивних і суб'єктивних чинників, що може призвести до відхилення показників діяльності від запланованих (прогнозованих). Негативний вплив чинників на діяльність суб'єктів економіки перетворює їх на загрози та небезпеки. При цьому під небезпекою пропонується розуміти конкретне об'єктивне явище (процес), що впливає або може вплинути на діяльність суб'єкта економіки у цілому. Під загрозою, своєю чергою, пропонується розуміти явище (процес) або їх сукупність, що негативно впливають або можуть вплинути на

окремі функціональні складові елементи економічного суб'єкта.

Так, діяльність вітчизняних ЗВО в умовах трансформаційної економіки, євроінтеграції та глобалізації є ризиковою, оскільки існує ймовірність відхилення результатів (показників) діяльності від їх запланованих рівнів у результаті дії значної кількості чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. При цьому євроінтеграцію та глобалізацію, а також кризові явища в суспільно-економічній системі України слід розглядати як небезпеки для ЗВО, оскільки вони можуть негативно впливати на діяльність вітчизняних закладів вищої освіти у цілому на основі реалізації значної кількості загроз окремим аспектам діяльності ЗВО. Такими загрозами визначено: загострення конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг; скорочення бюджетного фінансування вищої освіти (зниження соціальних гарантій для населення); збільшення питомої ваги ЗВО, які надають освітні послуги за найбільш популярними спеціальностями; підвищення рівня безробіття; надмірну залежність ЗВО від бізнес-структур; зниження якості освіти через зміщення пріоритетів у бік модернізації методів управління, комерціалізації освіти; невідповідність освітніх послуг потребам ринку.

Висновки з проведеного дослідження.

У цілому проведене теоретичне дослідження свідчить про те, що питання сутності економічної безпеки, визначення її складників та чинників впливу, формування системи управління економічною безпекою на рівні держави та окремих підприємств детально досліджено в працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Економічна безпека закладу вищої освіти як об'єкт досліджень економістів зустрічається в науковій літературі не так часто. Водночас необхідність забезпечення економічної безпеки вітчизняних ЗВО в сучасних умовах зумовлює необхідність уточнення та конкретизації основних категорій «екосеседу» з урахуванням специфіки діяльності ЗВО як суб'єкта економіки та соціальної інституції.

Негативний вплив чинників зовнішнього середовища на діяльність вітчизняних закладів вищої освіти є ймовірним, але не обов'язковим. Усвідомлення керівництвом ЗВО ризикованості діяльності на ринку освітніх послуг, виявлення й аналіз наявних загроз та адаптація діяльності до чинників, що їх створюють, дають змогу перетворювати загрози на можливості, а небезпеку євроінтеграції та глобалізації – на перспективний напрям трансформації системи вищої освіти України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Каленюк І.С., Куклін О.В. Развитие высшего образования и экономика знаний : монография. Киев : Знання, 2012. 343 с.

2. Ильина О.В. Роль права в развитии науки и образования в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2011. 205 с.

3. Кондрат И.Н. Экономическая безопасность производства образовательных услуг и ее институциональное обеспечение : дис. ... канд. экон. наук. Кострома, 2004. URL: <http://www.dissercat.com/content/ekonomicheskaya-bezopasnost-proizvodstva-obrazovatelnykh-uslug-i-ee-institutsionalnoe-obespe> (дата обращения: 21.12.2018).

4. Пугач В.Н. Взаимодействие качества образования и экономической безопасности вуза : дис. ... канд. экон. наук. Москва, 2010. URL: <http://www.dissercat.com/content/vzaimodeistvie-kachestva-obrazovaniya-i-ekonomicheskoi-bezopasnosti-vuza-0> (дата обращения: 23.12.2018).

5. Алимova Н.К. Экономическая безопасность образовательного учреждения в условиях становления инновационной экономики : дис. ... канд. экон. наук. Москва, 2009. URL: <http://www.dissercat.com/content/ekonomicheskaya-bezopasnost-obrazovatel'nogo-uchrezhdeniya-v-usloviyakh-stanovleniya-innovats> (дата обращения: 23.12.2018).

6. Тюленев Г.Д. Принципові основи посилення економічної безпеки вищого навчального закладу. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2012. № 2. С. 65–72.

7. Козаченко Г.В., Тюленев Г.Д. Позиціонування вищого навчального закладу в експлерному базисі його економічної безпеки. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2011. Вип. 24. С. 108–113.

8. Коврегін В.В. Формування ефективної системи державного регулювання економічної безпеки вищих навчальних закладів України : монографія. Харків : Панов А.М., 2016. 320 с.

9. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств : монографія / С.М. Лаптев та ін. ; за ред. М.І. Копитко. Київ : Університет економіки та права «КРОК», 2017. 508 с.

10. Березовський Ю. Суспільство: пріоритет на завтра: про стан та перспективи розвитку вищої освіти в Україні. *Освіта*. 2003. № 14/15. С. 2–3.

11. Демидов С.Р. Теоретико-методологические основы и механизм обеспечения экономической безопасности высшего учебного заведения : дис. ... д-ра экон. наук. Москва, 2007. URL: <http://www.dissercat.com/content/teoretiko-metodologicheskie-osnovy-i-mekhanizm-obespecheniya-ekonomicheskoi-bezopasnosti-vys> (дата обращения: 21.12.2018).

12. Управление экономической безопасностью высшего учебного заведения : учебник / под общ. ред. С.Д. Резника. Москва : ИНФРА-М, 2013. 345 с.

13. Козаченко Г.В., Тюленев Г.Д., Погорелов Ю.С. Економічна безпека вищого навчального закладу: підґрунтя забезпечення. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекедова, 2015. С. 110–130.

14. Ястремський О.І. Основи теорії економічного ризику : навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : АртЕк, 2001. 248 с.

15. Живко З.Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2012. 260 с.

16. Словник української мови / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

17. Рудніченко Є.М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. *Економіка. Менеджмент. Підприємство*. 2013. № 25(1). С. 188–195.

18. Волощук Л.О. Інноваційний розвиток та економічна безпека промислових підприємств : монографія. Одеса : Бондаренко М.О., 2015. 396 с.

19. Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємств. Київ : Європ. ун-т, 2005. 170 с.

20. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е.А. Олейникова. Москва : ИнтелСинтез, 1997. 288 с.

21. Запоточний І.В. Державне регулювання регіональної економіки / за заг. ред. В.І. Захарченка. Львів ; Одеса : Одіссеї, 2003. 592 с.

REFERENCES:

1. Kalenyuk I.S., Kuklin O.V. (2012). *Razvitie vysshogo obrazovaniya i ekonomika znaniy: monografiya* [Higher education development and knowledge economy: a monograph]. Kiev: Znaniya. (in Russian)

2. Il'ina O.V. (2011). *Rol' prava v razvitii nauki i obrazovaniya v Rossiyskoy Federatsii* [The role of law in the development of science and education in the Russian Federation] (PhD Thesis), Saratov.

3. Kondrat I.N. (2004). *Ekonomicheskaya bezopasnost' proizvodstva obrazovatel'nykh uslug i ee institutsional'noe obespechenie* [The economic security of the production of educational services and its institutional support] (PhD Thesis), Available at: (<http://www.dissercat.com/content/ekonomicheskaya-bezopasnost-proizvodstva-obrazovatelnykh-uslug-i-ee-institutsionalnoe-obespe>) (accessed 21.12.2018).

4. Pugach V.N. (2010). *Vzaimodeystvie kachestva obrazovaniya i ekonomicheskoy bezopasnosti Vuza* [The interaction of the quality of education and economic security of the university] (PhD Thesis), Moskva. Available at: (<http://www.dissercat.com/content/vzaimodeistvie-kachestva-obrazovaniya-i-ekonomicheskoi-bezopasnosti-vuza-0>) (accessed 23.12.2018).

5. Alimova N.K. (2009). *Ekonomicheskaya bezopasnost' obrazovatel'nogo uchrezhdeniya v usloviyakh stanovleniya innovatsionnoy ekonomiki* [Economic security of an educational institution in the conditions of the formation of an innovative economy] (PhD Thesis), Moskva. Available at: (<http://www.dissercat.com/content/ekonomicheskaya-bezopasnost-obrazovatel'nogo-uchrezhdeniya-v-usloviyakh-stanovleniya-innovats>) (accessed 23.12.2018).

6. Tjuljenjev Gh. D. (2012). *Pryncypovi osnovy posylennja ekonomichnoji bezpeky vyshhogho navchal'nogho zakladu* [Principal foundations for strengthening the University's economic security]. *Upravlinnja proektamy ta rozvytok vyrobnyctva*, vol. 2, pp. 65–72.

7. Kozachenko Gh.V. (2011). *Pozycionuvannja vyshhogho navchal'nogho zakladu v eksplenarnomu bazysi johho ekonomichnoji bezpeky* [University positioning in the expedient basis of its economic security]. *Teoretychni ta prykladni pytannja ekonomiky*, vol. 24, pp. 108–113.

8. Kovreghin V. V. (2016) *Formuvannja efektyvnoji systemy derzhavnogho rehuljuvannja ekonomichnoji bezpeky vyshhykh navchalnykh zakladiv Ukrainy : monohrafija* [Formation of an effective system of state regulation of economic security of Ukrainian universities: a monograph]. Kharkiv: FOP Panov A. M. (in Ukrainian)
9. Laptjev S.M., Aljkema V.Gh., Sidak V.S., Kopytko M.I. (2017). *Kompleksne zabezpechennja ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstv : monohrafija* [Comprehensive provision of economic security of enterprises: a monograph]. Kyjiv : VNZ «Universytet ekonomiky ta prava «KROK». (in Ukrainian)
10. Berezovskij Ju. (2003). *Suspiljstvo: priorytet na zavtra : pro stan ta perspektyvy rozvytku vyshhoji osvity v Ukraini* [Society: Priority for tomorrow: the state and prospects of the development of higher education in Ukraine]. *Osvita*, vol. 14/15, pp. 2-3.
11. Demidov S.R. (2007). *Teoretiko-metodologicheskie osnovy i mekhanizm obespecheniya ekonomicheskoy bezopasnosti vysshego uchebnogo zavedeniya* [Theoretical and methodological foundations and mechanism for ensuring the economic security of the university] (PhD Thesis), Moskva. Available at: (<http://www.dissercat.com/content/teoretiko-metodologicheskie-osnovy-i-mekhanizm-obespecheniya-ekonomicheskoi-bezopasnosti-vys>) (accessed 21.12.2018).
12. Reznik S.D. (ed.) (2013) *Upravlenie ekonomicheskoy bezopasnost'yu vysshego uchebnogo zavedeniya: uchebnik* [University Economic Security Management: a textbook]. Moskva: INFRA-M. (in Russian)
13. Kozachenko Gh.V., Tjuljenjev Gh.D., Poghorelov Ju.S. *Ekonomichna bezpeka vyshhogho navchalnogho zakladu: pidghruntja zabezpechennja* [University Economic Security: Grounds for Provision]. Kharkiv: KhNUMGh im. O.M. Beketova, pp. 110-130. (in Ukrainian)
14. Jastremskij O.I. (2001). *Osnovy teoriji ekonomichnogho ryzyku* [Fundamentals of Economic Risk Theory]. Kyjiv: «ArtEk». (in Ukrainian)
15. Zhyvko Z.B. (2012). *Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva: suynistj, mekhanizm zabezpechennja ta upravlinnja : monohrafija* [Economic security of an enterprise: the essence, mechanism of maintenance and management: a monograph]. Ljviv: LjvDUVS. (in Ukrainian)
16. Bilodid I.K. (ed.) (1970-1980). *Slovnyk ukrajinskoji movy* [Dictionary of the Ukrainian language]. Kyjiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
17. Rudnichenko Je.M. (2013). *Zagroza, ryzyk, nebezpeka: sutnistj ta vzajemozv'jazok iz systemoju ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstva* [Threat, risk, danger: the essence and interconnection with the system of economic security of the enterprise]. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpryjemnyctvo*, vol. 25(1), pp. 188–195.
18. Voloshhuk L.O. (2015). *Innovacijnyj rozvytok ta ekonomichna bezpeka promyslovykh pidpryjemstv : monohrafija* [Innovative development and economic security of industrial enterprises: a monograph]. Odesa: Bondarenko M.O. (in Ukrainian)
19. Arefjeva O.V., Kuzenko T.B. (2005). *Planuvannja ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstv* [Planning of economic security of enterprises]. Kyjiv: Vyd-vo Jevrop. Un-tu. (in Ukrainian)
20. Oleynikova E.A. (ed.) (1997). *Osnovy ekonomicheskoy bezopasnosti (gosudarstvo, region, predpriyatje, lichnost')* [Fundamentals of economic security (state, region, enterprise, person)]. Moskva: ZAO «Biznes-shkola «IntelSintez». (in Russian)
21. Zapotochnyj I.V. (2003). *Derzhavne rehuljuvannja rehionalnoji ekonomiky* [State regulation of the regional economy]. Kharkiv – Ljviv – Odesa: TOV «Odis-sej». (in Ukraine)

Tsybalenko Nataliia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Finance and Financial
and Economic Security Management
Kyiv National University of Technologies and Design

IMPROVING THE CATEGORICAL BASIS FOR STUDYING A HEI ECONOMIC SECURITY

The purpose of the article. The growth of the openness of the national economy, the strengthening of integration and globalization processes, the spread of crisis phenomena both at the economy level as a whole and in its individual sectors lead to an increase in the possibility of the emergence of new risks and threats and exacerbating of existing ones. This causes the need to counteract numerous threats at all levels of government in order to preserve economic independence, provide social guarantees, preserve and increase the level of human capital, promote sustainable development.

Since higher education plays an important role in building the fundamental pillars of society, its socio-political and economic organization, it largely determines the level of welfare of a society and an individual citizen, the possibility of developing knowledge economy, increasing the competitiveness of the state, the most important task is to ensure a HEI economic security and the education system in general, which requires the clarification and specification of certain categories of economic security of education.

The purpose of this article is to clarify the definition of the category "economic security of a HEI" taking into account the social and economic roles of a HEI, as well as specifying the categories of "risk", "threat" and "danger" in the context of the study of a HEI economic security based on the analysis of the factors and conditions of their activities.

Methodology. The methodological basis of the study was the use of a dialectical approach to the analysis and understanding of the essence and content of the main categories of economic security of education (economic security of a HEI, risk, threat, danger). The use of the comparison and generalization method has become the basis for clarifying the conceptual and categorical apparatus of the theory of economic security of higher education institutions, the study of the role of a HEI as a social institution and as an economic entity in modern conditions of higher education system transformation and the socio-economic system in Ukraine as a whole.

Results. In modern conditions, higher education significantly affects the level of welfare of society and the individual citizen, the possibility of scientific-innovative development and increase the state competitiveness. The long-term socio-economic crisis, the strengthening of the European integration and globalization processes determine the special importance of the task of ensuring the economic security of the HEIs and the education system as a whole, which requires the improvement of the corresponding categorical basis.

The article analyzes the social and economic functions of a HEI. It was concluded that in the context of economic security of the education discussion, when conducting research at the macroeconomic level, higher education institutions should be considered as social institutions that directly affect the level of economic security of the higher education system and the state as a whole. In the study of economic security at the level of individual HEI they should be considered primarily as economic actors.

In addition, the results of a theoretical study of the concept of economic security of a HEI are given. On its basis, taking into account the specifics of the education services market and the activity of a HEI, own definition of the economic security of higher education institutions is proposed.

Practical implications. The need to ensure the economic security of the domestic HEIs in today's difficult conditions makes it expedient to clarify and concretize the main categories of "economic security of education", taking into account the specifics of a HEI as a subject of the economy and social institution. Considering the specified information, scientific approaches to interpretation are analyzed and the definition of the categories "risk", "threat", "danger" is clarified in the context of ensuring the economic security of higher educational institutions.

Further development of the theoretical foundations of the study of ensuring HEIs economic security will help a HEI leadership to realize the risk of activities in the education services market, provide an opportunity to identify and analyze existing threats and adapt activities to the factors that create them.

Value/originality. This study contains an analysis, generalization and author's definition of the categories "economic safety of a HEI", "risk", "threat" and "danger". This study contains an analysis, generalization and author's definition of the categories "economic safety of a HEI", "risk", "threat" and "danger". It is important that the category of a HEI economic security has its own specifics in comparison with the category of the enterprise economic security, especially in the current conditions of development of the national system of higher education, which is accompanied by the transformation of the system of higher education and the crisis phenomena in the state socio-economic system, the strengthening of European integration and globalization processes. At the same time, the necessity for a HEI to operate in the competitive conditions of the market of educational services, causes the similarity of the interpretation of the category of economic security in the study of an enterprise and a HEI.